

Historia eksploatacji w Szklarach

Początki działalności górniczej w rejonie Szklar sięgają odległych czasów. Według źródeł historycznych chryzoprazu poszukiwano na Dolnym Śląsku co najmniej od XV w. Wiek XVIII to czas tak zwanej „gorączki chryzoprazowej”. Cennego surowca poszukiwano nie tylko na powierzchni, kopano też wiele wyrobisk podziemnych.

Król Prus Fryderyk II Wielki, miłośnik tego pięknego kamienia ozdobnego, wypromował chryzopraz na skalę międzynarodową, zlecając wykonanie wystroju sali chryzoprazowej w pałacu Sanssouci w Poczdamie. Sława „dolnośląskiego zielonego złota” dotarła między innymi do Czech, Rosji oraz Wielkiej Brytanii, w których znajdują się okazy chryzoprazu ze Szklar zdobiące przedmioty sztuki użytkowej, takie jak naczynia liturgiczne w katedrze na Hradczanach w Pradze, tabakiery w skarbcu na Kremlu w Moskwie i w British Museum w Londynie. Okazy chryzoprazu miał w swojej kolekcji także niemiecki poeta Johann Wolfgang von Goethe.

Ruda niklu
(garnieryt)

Z końcem XIX wieku pokrywy zwietrzelinowe w Szklarach zostały rozpoznane jako złoża rud niklu. Rozpoczęła się wtedy trwająca prawie sto lat historia ich eksploatacji. W 1900 roku wybudowano w Szklarach pierwszą hutę przerabiającą rudy niklu. W swoich dziejach huta miała wielu właścicieli, aby ostatecznie zakończyć działalność w 1982 roku.

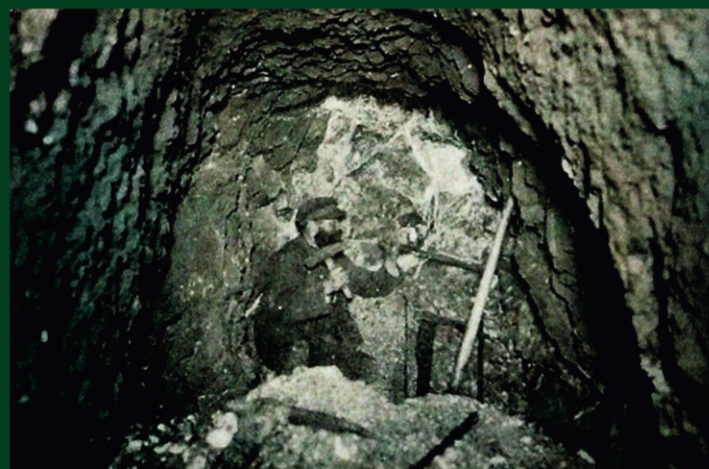
Kopalnia rudy niklu w Szklarach, otwarcie sztolni Robert, 1914 r.
Źródło: fotopolska.eu, zdjęcie historyczne

Miejsca występowania chryzoprazu dzisiaj nadal są chętnie odwiedzane przez kolekcjonerów minerałów. Przy odrobinie szczęścia i zawziętości można znaleźć okazy opalu i chalcedonu, a nawet nieduże chryzoprazy, aczkolwiek te ostatnie należą obecnie do prawdziwej rzadkości.

Na całym obszarze dawnej kopalni niklu w Szklarach natrafić można na wykopane doły, pozostawione przez poszukiwaczy minerałów. W jednej z kilku sztolni, będących pozostałością działalności podziemnej kopalni rud niklu, funkcjonuje obecnie podziemna trasa turystyczno-edukacyjna.

Rozbudowa huty niklu w Szklarach (na lewo), zabudowania kopalniane (na prawo), 1910 r. Źródło: polska-org.pl, zdjęcie historyczne

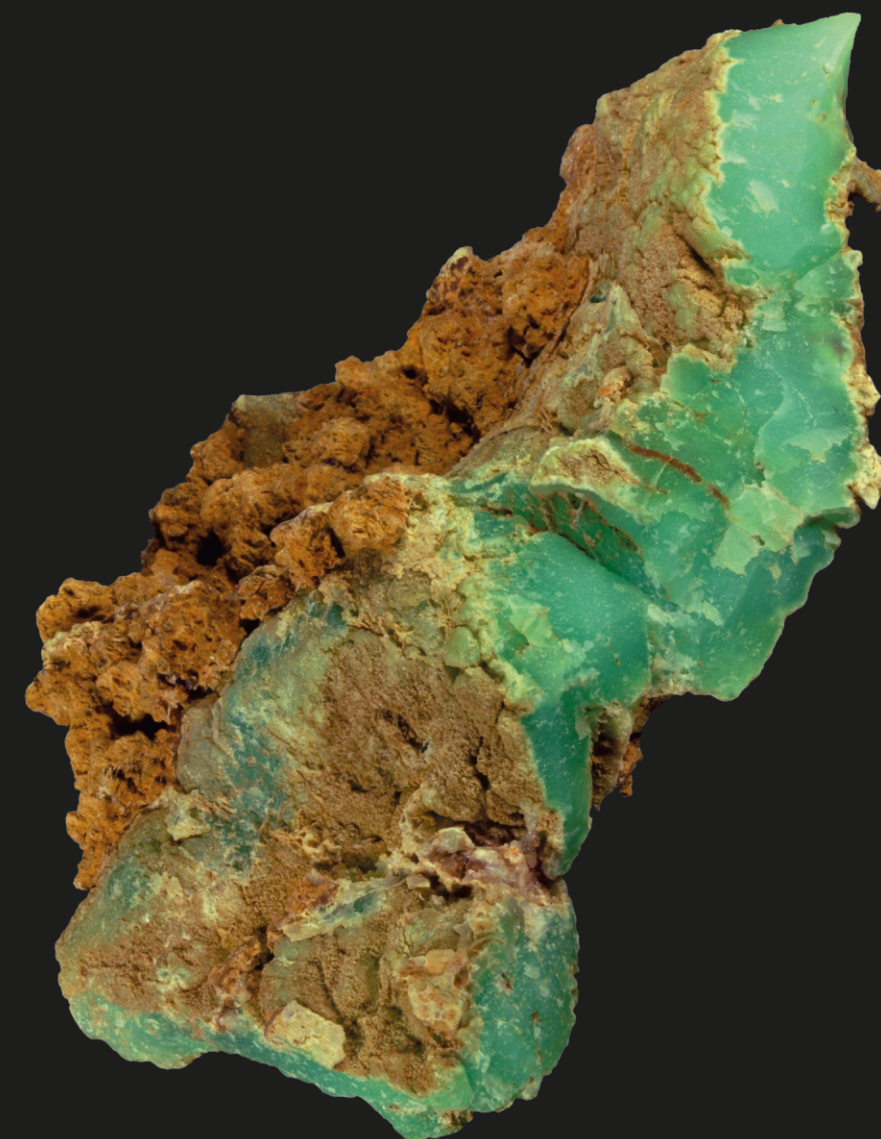
Ręczne pozyskiwanie rudy niklu, metoda podziemna, 1912 r.
Źródło: polska-org.pl, zdjęcie historyczne

Lokalizacja występowania
chryzoprazu w Polsce
(oznaczone na zielono)

- Szklary i Koźmice
- Wiry
- Braszowice

DOLNOŚLĄSKIE ZIELONE ZŁOTO

Zielone złoto Dolnego Śląska

Dolny Śląsk jest znany pasjonatom geologii z bogactwa cennych minerałów. Jednym z najciekawszych kamieni szlachetnych tego regionu jest chryzopraz – zielona odmiana krzemionki (SiO_2). Nazwa tego kamienia wywodzi się z języka greckiego i stanowi kombinację słów: *chrysos* – złoto oraz *prasinos* – zielonkawy. Chryzopraz znany był już w starożytności. Dawniej traktowano go nie tylko jako ozdobę, ale również jako talizman oraz lek poprawiający wzrok.

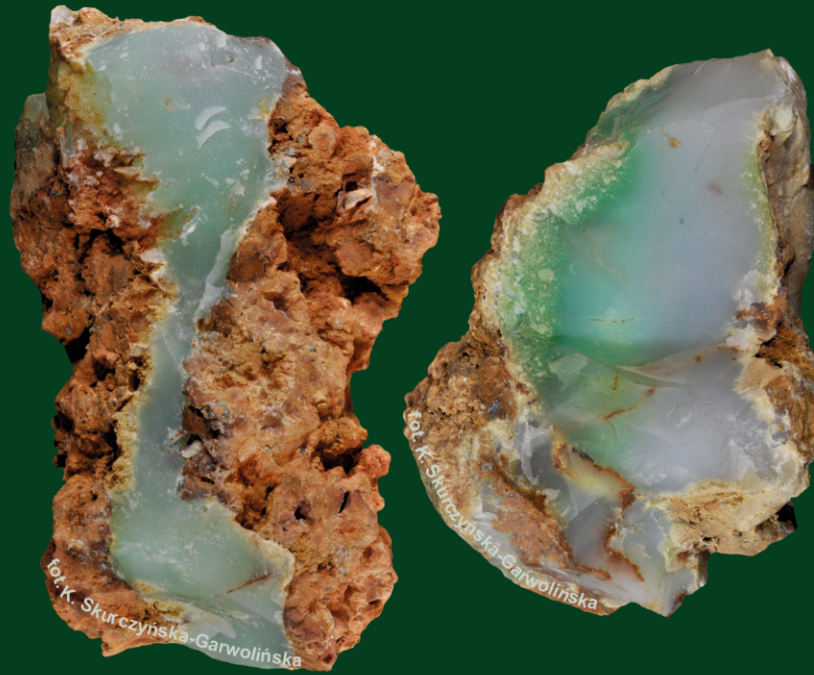

Tabakiera Fryderyka II wykonana z chryzoprazu, złota i kamieni szlachetnych, powstała około 1765 r. Obecnie w kolekcji Victoria and Albert Museum w Londynie
fot. Vassil, CC0, via Wikimedia Commons

O wyjątkowości chryzoprazu decyduje jego niezwykła, zielona barwa oraz fakt, że jest kamieniem stosunkowo rzadko występującym. Poza Polską chryzoprazy można spotkać przede wszystkim w Australii, a także między innymi w USA, Kazachstanie, Tanzanii czy Rosji. Dolnośląskie złoża chryzoprazu należały do jednych z najbogatszych. Zlokalizowane były na obszarze Przedgórz Sudeckiego. Najbardziej znane są wystąpienia w okolicach Żąbkowic Śląskich, w rejonie miejscowości Szklary i Koźmice - w szczególności na terenie dawnej kopalni niklu w Szklarach. Wiele okazów chryzoprazu pochodzi także z kopalni magnezytu w Wirach niedaleko Sobótki. W XIX-wiecznych opracowaniach w kontekście poszukiwań chryzoprazów wzmiankowana jest także miejscowość Braszowice.

Żyłka chryzoprazu ze Szklar

Mlecznozielone opale ze Szklar

Niezwykły kamień, wyjątkowa barwa

Chryzopraz, choć często uważany za zieloną odmianę chalcedonu, jest tak naprawdę mieszaniną odmian krzemionki: chalcedonu, kwarcu i opalu. W różnych odmianach chryzoprazu zawartość poszczególnych składników jest zmienna, dlatego wyróżnia się chryzopraz opalowy, chalcedonowo-opalowy, chalcedonowy i kwarcowy. Za najbardziej cenne uznawane są dwie pierwsze odmiany.

Sama krzemionka to jednak za mało, by kamień można było nazwać chryzoprazem. Poszczególne odmiany krzemionki mogą przyjmować różne barwy, lecz zaszczytne miano „dolnośląskiego zielonego złota”, czyli chryzoprazu, należy się jedynie tym, które przyjmują odcienie zieleni. To jednak nie wszystko: istotne jest także pochodzenie niezwykłego zabarwienia chryzoprazu. Tajemnicę stanowią rozproszone, mikroskopijne domieszki minerałów zawierających nikiel (w tym schuchardytu – jest to tak zwana ziemia chryzoprazowa). Im więcej jest tych domieszek, tym chryzopraz posiada wyraźniejszy, zielony kolor. Za najpiękniejsze są uważane okazy o głębokiej, szmaragdowozielonej barwie.

Surowy materiał i kaboszony wykonane z chryzoprazu

Zielony minerał z zielonej skały

Chryzoprazy na Dolnym Śląsku towarzyszą wyłącznie jednej odmianie skał – serpentynitom. Serpentynity zwykle mają zielonkawą, a niekiedy niemalże czarną barwę. Ich nazwa wywodzi się od łacińskiego słowa *serpens* – wąż, bowiem ich wygląd niekiedy może wywoływać skojarzenia ze skórą tych gadów. Dolnośląskie serpentynity liczą sobie aż 400 milionów lat. Występują na południe od Ślęzy, w masywie Szklar oraz w części masywu Grochowej koło Żąbkowic Śląskich. Podczas tworzenia się serpentynitów, w procesie tak zwanej serpentynizacji, uwalniane były między innymi krzemionka i nikiel. Kolejny ważny etap w historii lokalnych serpentynitów miał miejsce około 20 milionów lat temu. Na obszarze dzisiejszego Dolnego Śląska panował wtedy gorący i wilgotny klimat. Wówczas serpentynity masywu Szklar podlegały intensywnemu wietrzeniu, czyli niszczeniu i rozkładowi. Powstała w ten sposób gruba (sięgająca ponad 70 metrów) pokrywa zwietrzelinowa, w obrębie której doszło do koncentracji dużej ilości krzemionki oraz minerałów niklu.

Różne odmiany skały metamorficznej - serpentynitu

Zwietrzelina serpentynitowa z żyłkami chalcedonowo-opalowymi